

Wprowadzenie

Rozwój dyscyplin fizycznogeograficznych wymaga prowadzenia badań w różnych typach środowiska geograficznego z zastosowaniem eksperymentu terenowego oraz nowoczesnych technik pomiarowych. W celu określenia aktualnego stanu oraz przemian jakościowych i ilościowych środowiska geograficznego i poszczególnych jego elementów, przyjmujemy koncepcję pomiarów zdefiniowanych w ramach monitoringu środowiska przyrodniczego. Monitoring środowiska przyrodniczego obejmuje nie tylko pomiary i gromadzenie wyników w oparciu o standaryzowane metody badań, ale także ich matematyczno-statystyczną weryfikację i zebranie w tematycznych bazach danych oraz ich analizę i interpretację dla różnych celów naukowych i praktycznych. Sprawą pierwszorzędnej wagi jest wprowadzenie zorganizowanego, systematycznego monitoringu wybranych elementów środowiska przyrodniczego w oparciu o studia stacjonarne na stacjach terenowych.

Na potrzebę istnienia naukowych stacji terenowych zwracali już uwagę nasi wielcy poprzednicy w okresie międzywojennym. Prof. Stanisław Pawłowski był pierwszym, który myślał o stworzeniu stacji terenowej, organizując na zlecenie Rządu RP badania naukowe w strefie brzegowej Morza Bałtyckiego. Był on współorganizatorem Morskiej Stacji Badawczej na Helu, a w 1922 roku został jej kierownikiem naukowym. Gorącym orędownikiem badań stacjonarnych w górach był prof. Jerzy Smoleński. Był on założycielem Stacji Naukowej w Dolinie Pięciu Stawów Polskich w Tatrach. Uruchomienie stacji umożliwiła dotacja z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Jej pomieszczenia mieściły się w budynku schroniska Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego w tej dolinie. Pod jego kierownictwem prowadzone były badania klimatologiczne i niwalne w Tatrach podczas zim w latach 1928-1931, a także badania hydrograficzne dotyczące termiki jezior.

Od lat sześćdziesiątych XX w. powstawały stopniowo terenowe stacje naukowe w ośrodkach geograficznych Polskiej Akademii Nauk i szkół wyższych. Współcześnie, liczne już terenowe stacje naukowe, odgrywają bardzo ważną rolę w rozwoju nauk geograficznych i działalności dydaktycznej.

Stacje terenowe są podstawowym miejscem realizacji badań naukowych w zakresie współczesnego rozwoju i przemian środowiska geograficznego. Należy podkreślić, że stacje terenowe są doskonałym miejscem realizacji zajęć dydaktycznych w oparciu o dobrze zorganizowany warsztat badawczy.

Ważną rolę w funkcjonowaniu stacji terenowych spełniają Stacje Bazowe Zintegrowanego Monitoringu Środowiska Przyrodniczego (jako podsystemu Państwowego Monitoringu Środowiska). W sieci Stacji Bazowych ZMŚP są także cztery stacje uniwersyteckie (dwie stacje Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, jedna stacja Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, jedna stacja Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach) oraz jedna stacja Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.

Bogata dokumentacja kartograficzna oraz zbiór danych z pomiarów terenowych są niezastąpionym źródłem informacji o przemianach środowiska geograficznego regionów, w których realizowane są te badania. Ponadto niektóre stacje posiadają odpowiednie miejsca noclegowe, z zapleczem socjalnym, sale konferencyjno-wykładowe, bibliotekę, podręczne zbiory kartograficzne, laboratoria komputerowe, hydrochemiczne i geomorfologiczno-glebowe. Z tego powodu stacje służą też, jeżeli jest to możliwe jako miejsce spotkań, zjazdów konferencji naukowych, krajowych i zagranicznych. Ogólnie biorąc istnienie stacji naukowych jest nieodłącznym elementem współczesnych nauk geograficznych i kształcenia geograficznego.

W maju 2002 roku podczas Konferencji Kierowników Uczelnianych Jednostek Geograficznych w Ciężeniu k/Poznania prof. Andrzej Kostrzewski przedstawił propozycję szerszego wykorzystania potencjału naukowego i dydaktycznego stacji terenowych w celu pogłębienia współpracy między ośrodkami geograficznymi. Uzgodniono, że stacje terenowe poszczególnych ośrodków winny być lepiej wykorzystane w procesie dydaktycznym i badaniach naukowych. Jest to możliwe, gdy poszczególne ośrodki nawiążą współpracę między stacjami w zakresie realizacji programów dydaktycznych i naukowych. W tym celu w 2003 roku wydano w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego pod kierunkiem prof. Kazimierza Krzemienia pierwszy informator o stacjach naukowych, które wyraziły chęć współpracy. Na temat roli stacji terenowych w badaniach geograficznych dyskutowano szczególnie w Krakowie w maju 2004 roku. Zwracano uwagę na funkcję dydaktyczną tych obiektów, gdzie mogą być realizowane programowe ćwiczenia terenowe i staże dla studentów z poszczególnych ośrodków z Polski i z zagranicy. Od tego czasu minęło już siedem lat. Zmieniły się warunki na stacjach, ich wyposażenie i pojawiły się też nowe możliwości i nowe obiekty. Dzięki współpracy

Rozmieszczenie Polskich Stacji Geograficznych

czterech ośrodków w ostatnim czasie miała miejsce owocna koordynacja badań naukowych. Udało się zrealizować projekt badawczy pt. *Przyrodnicze i antropogeniczne uwarunkowania sptukiwania w Polsce (na przykładzie wybranych obszarów)*, w ramach którego przeprowadzono badania terenowe w tym samym czasie w czterech obszarach, przy zastosowaniu tych samych metod. Między poszczególnymi stacjami nastąpiła też wymiana grup studenckich.

Na kolejnych Konferencjach Kierowników Uczelnianych Jednostek Geograficznych w Lublinie, a następnie w Gdańsku w 2010 roku, zwrócono uwagę na potrzebę dalszej koordynacji badań i realizowanych zajęć dydaktycznych. Tego typu starania popiera Komitet Nauk Geograficznych Polskiej Akademii Nauk. Pod kierownictwem prof. Zbigniewa Zwolińskiego powstał projekt Konsorcjum Stacji Naukowych, umożliwiający lepszą współpracę i koordynację starań o aparaturę naukową do badań terenowych i laboratoryjnych. Na wniosek Komitetu Nauk Geograficznych PAN podjęliśmy się przygotowania kolejnego wydania informatora o „Polskich terenowych stacjach geograficznych”. Informacje o stacjach otrzymaliśmy z poszczególnych ośrodków według podanego wzoru. Mamy nadzieję, że zebrane informacje pomogą w dalszej współpracy na polu naukowym i dydaktycznym.

Mariusz Klimek
Kazimierz Krzemień